

Sağlık Hizmetlerinde Verilerin Kullanım Amaçları

Diler Aslan, 26.08.2025

Klinik bakımda temel amaç hastaya hizmettir. Bireye yönelik tıbbi kararlarda yararlanılması birincil kullanım olarak tanımlanır.

Verilerin Birincil Kullanımı

Birincil amaçlı veri kullanımı, sağlık verilerinin doğrudan bireysel hasta bakımı ve sağlık hizmeti süreçlerini desteklemek için kullanılmasıdır.

Verilerin Birincil Kullanımına Örnekler:

- **Tanı ve tedavi:** Görüntüleme sonuçları veya laboratuvar testleri gibi sağlık kayıtlarının doğru tanı ve tedavi planı için kullanılması.
- **Bakım koordinasyonu:** Sağlık hizmeti sağlayıcıları arasında hasta verilerinin paylaşılması ve bakım sürekliliğinin sağlanması.
- **Hasta izlemi:** Hastane yatışları veya poliklinik ziyaretleri sırasında hasta durumunun izlenmesi ve raporlanması.
- **İdari işlemler:** Faturalama işlemleri veya randevu planlama için hasta demografik ve sigorta bilgilerinin kullanılması.
- **Kalite kontrol:** Süreçlerin performanslarına günlük karar verilmesi.

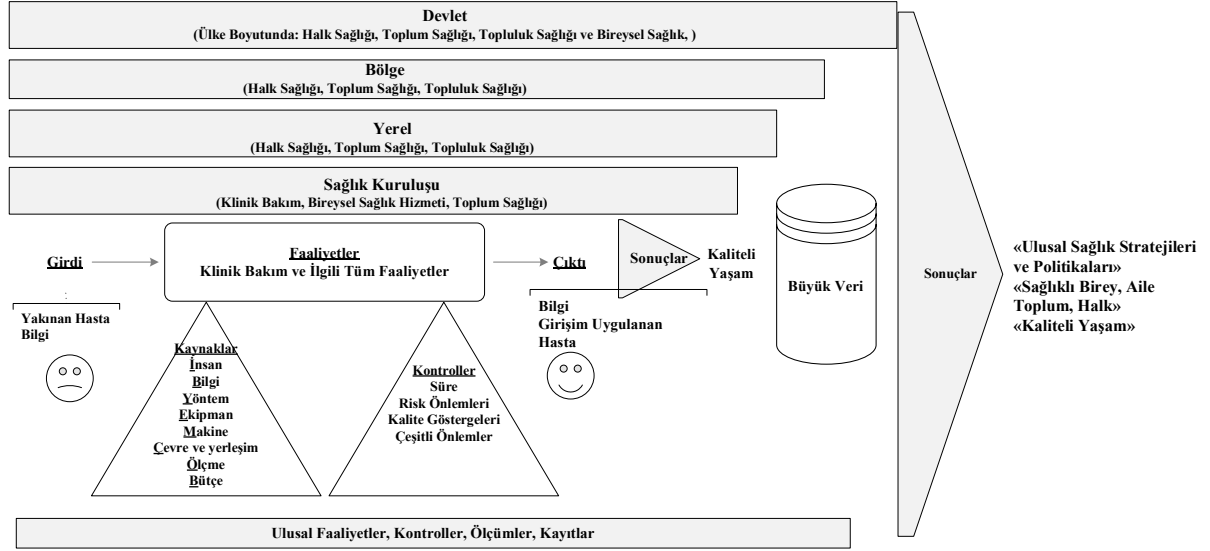
Verilerin Birincil kullanımında temel özellikler:

- **Gerçek zamanlı ve doğru veriye odaklıdır.**
- Bireysel hasta sağlığı ve tedavi sonuçları üzerinde doğrudan etki sağlar.
- Yüksek veri kalitesi ve erişilebilirlik gerektirir.

Birincil kullanımda; dijital sağlık ve e-Sağlık, gerçek hayatta üretilen sağlık hizmetleri verilerinin doğru zamanda, doğru yerde, doğru hastaya ve doğru bilgilerin üretilmesiyle ilgilenir.

Verilerin İkincil kullanımı

Birincil amaçlı kullanılan bu veriler daha geniş boyutta araştırma, politika oluşturma ve kalite iyileştirme amaçlarıyla veriler ikincil kullanım kapsamında yönetilir (Şekil1). Son 15 - 20 yıldır ikincil kullanım kavramı yaygınlaşmaktadır (1,2).

Şekil 1. Sağlık hizmeti süreci ve sistemleri verilerinden ülke genelinde anlamlı bilgiler elde edilmesi.

Dijital çağ veriyi odağa koyarak verilerden anlamlı bilgilerin çıkarılmasının yollarını sunmaktadır. Bu nedenle kararların verilere dayalı alınması yolları artmaktadır. Sağlıkta da tıbbi, klinik ve idari amaçlara yönelik kararlarda verilere odaklı bakış açısının kazanılması kaçınılmaz olmuştur¹ ve sağlık verilerinin ikincil amacı kullanımı sınıflandırması yaygınlaşmıştır^{2,3,4} (3).

İkincil amaçlı veri kullanımı, sağlık verilerinin bireysel bakımın ötesinde sistem iyileştirmeleri, bilgi üretimi ve sağlık stratejilerini yönlendirme amaçlarıyla kullanılmasıdır. Birincil kullanımdan farklı olarak ikincil kullanım daha geniş sağlık hizmeti ekosistemine katkı sağlar. Bireysel hasta bakımına dolaylı etkilidir.

Verilerin ikincil amaçlı kullanımına örnekler:

- **Araştırma ve geliştirme:** Kimliği belirlenemeyen hasta verilerinin eğilimleri incelemek, hastalık ilerlemesini araştırmak veya tedavi sonuçlarını değerlendirmek için kullanılması
- **Halk sağlığının izlenmesi:** Salgınların izlenmesi, halk sağlığı eğilimlerinin incelenmesi ve önleme stratejilerinin geliştirilmesi.
- **Toplum sağlığı yönetimi:** Diyabet gibi kronik bozukluklarda bakım kalitesinin izlenmesi
- **Politika oluşturma ve planlama:** İstatistiksel analizler kullanılarak sağlık politikalarının ve kaynak tahsisinin şekillendirilmesi
- **Kalite iyileştirme:** Sağlık hizmetlerinin performansının değerlendirilmesi ve iyileştirme alanlarının belirlenmesi

¹ Data Resources in the Health Sciences. <https://guides.lib.uw.edu/hsl/data/home> (Erişim: 23.01.2025)

² <https://www.iwh.on.ca/what-researchers-mean-by/primary-data-and-secondary-data> (Erişim: 23.01.2025)

³ <https://findata.fi/en/faq/what-is-the-difference-between-primary-and-secondary-use-of-health-and-social-data/> (Erişim: 23.01.2025)

⁴ Complete guide to GDPR compliance. <https://gdpr.eu/> (Erişim: 23.01.2025)

- **Ticari amaçlı:** Bilgi teknolojilerini de içeren çeşitli ürünlerin üretilmesi amacıyla endüstride yararlanılması.

Temel Özellikler:

- Genellikle **anonimleştirilmiş veya toplulaştırılmış veriler** kullanılır.
- Bireysel bakım yerine toplum düzeyinde içgörüler sağlar.
- Verilerin etik kullanımı ve yasal düzenlemelere (ör. KVKK) uygunluk önemlidir.

Birincil ve İkincil Amaçlı Kullanım Özellikleri ve Farklılıkları

Birincil ve İkincil Veri Kullanımı Arasındaki Temel Farklar Tablo 1’de özetlenmektedir.

Tablo 1. Sağlık verilerinin kullanımı özellikleri ve farklılıkları.

Ölçüt	Birincil Kullanım	İkincil Kullanım
Amaç	Doğrudan hasta bakımı ve klinik karar verme	Araştırma ve politika oluşturma, kalite iyileştirme, halk sağlığı
Kullanıcılar	Klinisyenler, hemşireler, sağlık hizmeti idarecileri	Araştırmacılar, politika yapımcılar, halk sağlığı yetkilileri, sigorta kurum ve kuruluşları
Veri Türü	Gerçek zamanlı, tanımlanabilir hasta verisi	Anonimleştirilmiş veya toplulaştırılmış veri
Etkisi	Hasta sonuçlarına doğrudan etki	Sistem düzeyinde dolaylı faydalar
Zamana duyarlılığı	Hasta bakımı için hemen kullanılır	Analiz ve karar vermek için daha sonra kullanılır
Düzenleyici Şartları	Doğrudan bakımda KVKK, GDPR’ye uyum	Geniş kullanım için kimliksizleştirme ve anonimleştirme
Biçim ve Standardizasyon	Hastaya özgül yapılandırılmış veri	Biriktirilmiş, yapılandırılmış bazen de yapılandırılmamış veri
Gereklilik	Verilerin doğruluğu ve erişilebilirliği	Gizlilik, etik kullanım ve uyumluluk
Örnekler	Tanı, tedavi ve reçete	Hastalık gözetimi, ilaç geliştirme, epidemiyolojik çalışmalar

Örnekler:

- **Birincil Amaç:** Bir doktorun, hastanın ilaç geçmişine bakarak güvenli bir şekilde ilaç reçete etmesi ve yan etki risklerini önlemesi. Preanalitik kalite kontrolün uygulanması ve hastaya yanlış test sonuçlarının iletilmemesi.
- **İkincil Amaç:** Halk sağlığı biriminin, elektronik sağlık kayıtlarını analiz ederek grip vakalarındaki artışı tespit etmesi ve yüksek riskli bölgelere ek aşı tahsis etmesi. Ulusal sağlık politikalarının kanıta dayalı oluşturulması. Toplum sağlığı birimi veya kurumunun diyabet hastalarının bakım kalitesini izlemesi.

Birincil ve İkincil Kullanım Amaçlı Kullanılan Veriler ve Kullanım Alanları

Birincil ve ikincil amaçlı kullanılan veri ve kullanım alanları Tablo 2’de gözlenmektedir.

Tablo 2. Birincil ve ikincil amaçla kullanılan sağlık verileri grupları.

Birincil	İkincil
----------	---------

• Hasta düzeyinde veriler (Klinik ve Demografik Bilgiler) • Laboratuvar ve tanı verileri • İlaç ve tedavi verileri • Halk sağlığı ve toplum sağlığı verileri • İdari ve istek verileri • Klinik Karar Destek Verileri • Sağlığın Sosyal Belirleyicileri Verileri • Teletıp ve uzaktan hasta izleme verileri • Acil ve Yoğun Bakım Verileri • Davranışsal ve ruh sağlığı verileri	• Araştırma ve Kanıta Dayalı Tıp • Halk Sağlığı ve Hastalık Gözetimi • Sağlık politikaları ve planlama • Kalite iyileştirme ve hasta güvenliği • Dolandırıcılık tespiti ve uyum • Sağlık Bilgi Alışverişi ve Birlikte işlerlik • Sağlık iş zekası ve pazar araştırması • Eğitim ve Öğretim • Sağlığın sosyal belirleyicileri ve toplum sağlığı analitiği
---	--

Kaynaklar

1. Danciu I, Cowan JD, Basford M, Wang X, Saip A, Osgood S, et al. Secondary use of clinical data : The Vanderbilt approach. J Biomed Inform [Internet]. 2014;52:28–35. Available from: <http://dx.doi.org/10.1016/j.jbi.2014.02.003>
2. Emerson SD, McInden T, Sereda P, Yonkman AM, Trigg J, Peterson S, et al. Secondary use of routinely collected administrative health data for epidemiologic research: Answering research questions using data collected for a different purpose. Int J Popul Data Sci. 2024;9(1):27.
3. Cascini F, Pantovic A, Al-ajlouni YA, Puleo V, Maio L De, Ricciardi W, et al. Health data sharing attitudes towards primary and secondary use of data: a systematic review. eClinicalMedicine [Internet]. 2024;71:102551. Available from: <https://doi.org/10.1016/j.eclinm.2024.102551>